

VYSVĚTLIVKY

Str.

- 9: *Rozloučení s milými přáteli* – z Prahy odjela B. Němcová 14. dubna 1851;
- 10: *manželé Kolár a Kolárová* – Jos. Jiří Kolár (1812—1896), jeden z největších českých dramatických umělců, představitel velkých tragických postav, a jeho choť Anna Kolárová-Manetínská (1817—1882), vynikající herečka;
- 11: *notabilita* – vynikající osobnosti; *dr. Bedřich Hebbel* – Friedrich H. (1813—1863) žil od r. 1845 ve Vídni, tehdy se patrně vracel z Berlína, nikoli z Řecka; *několik hodin v kruhu milých přátel* – F. M. Klácel, T. Bratránek, J. Helcelet, V. Vrbíková, členové Českomoravského bratrstva; *Gänserndorf* – město v Rakousích, východně od Vídně, nedaleko slovenských hranic; *Galanta* – železniční křižovatka na Slovensku, jihovýchodně od Trnavy; *Nána* – město na jižním Slovensku, nedaleko vtoku Hronu do Dunaje; *první to štací za Ostrihomem* – vlastně před ním, protože Ostrihom leží na pravém břehu Dunaje, dnes už v Maďarsku; *Vácov* – slov. Vacov, maď. Vác, město na levém břehu Dunaje při jeho ohybu k jihu;
- 12: *Budínské pohoří* – severozápadně od Budapešti, Pilišské pohoří; *Pešt* – část dnešního hlavního města Maďarska, ležící na rovině na levém břehu Dunaje; *přítel Bořivoj* – Josef Němec, manžel B. Němcové; jako dopisovatel novin užíval pseudonymu Bořivoj Bydžovský nebo značky B. N.; *Rušňák* – v Rakousku-Uhersku obvyklý název Ukrajinců z východního Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny; *guba* – maď., huňatý soukenný kabát nebo plášť; Němcová jej nazývá kuba; *most... okrasa to Pešti* – řetězový most přes Dunaj, 386 m dlouhý, postavený v letech 1842—1849; *do Budína nahoru* – Budín, část Budapešti, leží na pravém břehu Dunaje v pahorkovitém terénu; *všude množství známek bojů* – revolučního hnutí maďarského z let 1848 až 1849; maďarské národní vojsko dobylo budínské pevnosti 21. května 1849;
- 13: *generál Hentzi* – byl velitelem 4000 mužů císařského vojska, které zůstalo v pevnosti, když ostatní vojsko císařské 24. dubna 1849 z Budapešti odtáhlo; *lázně teplé, t. zv. turecké* – v Budíně je množství teplých pramenů (sirných, solných a j.) už z doby římské; t. zv. turecké lázně jsou jen jedněmi z nich; *předměstí Christianovo* – správně Kristinino, něm. Christinenstadt, maď. Krisztinaváros;
- 14: *pokrovec* – slov., houně, silná příkrývka; *karice* – lehký dvoukolový

vozik, kára; *pole Rákoš zvané* – maď. Rákosmező, t. j. pole pro shromáždění, shromaždiště;

- 15: *Kerepes* – čti kerepeš, asi 20 km východně od Pešti; *nuocka* – slov., nocleh; *konica* – slov., konírna; *Gödöllő* – město se zámkem východně od Pešti; *knížata Grassalkovichi* – čti grašalkoviči (Němcová psala Grasalkoviči), rod srbského původu, za Marie Terezie povýšený do stavu knížecího;
- 16: *Hatvany* – Němcová uvádí místní maďarskou nářeční podobu, dnes Hatvan; *nepřikrývá jen půl plec* – nepřikrývá než půl plec, přikrývá jenom půl plec; *polovičník* – zde asi plátno s bavlněnou osnovou a lněným útkem;
- 17: *okruží* – nabíraný límec okolo hrdla; *šátek na pokos uvázaný* – šikmo tak, aby uzel byl v týlu;
- 18: *krutá bitva v Hatvani* – dne 2. dubna 1849 tu maďarské národní vojsko vedené Görgeyem porazilo rakouské vojsko Windischgrätzovo; *stoliční služný* – viz str. 132 n.; *Gyöngyös* – město na jižním svahu pohoří Matra, záp. od Jagru;
- 19: *Kápolna, historicky známé místo* – zde Rakušané vedení Windischgrätzem porazili 27. února 1849 Maďary;
- 20: *širica* – slov., široký vlněný plášť; její popis viz na str. 34 n.; *Mezőkövesd* – čti -kevešd, jihovýchodně od Jagru; *Kövesd* – zkrác. z Mezőkövesd; *Harsány* – čti haršán;
- 21: *Csaba* – čti čaba, vesnice u samého Miškovce; *předměstí Mindszent* – předměstí Všech svatých; *kostel vystavený od Čechů* – patrně husitů, bratříků Jiskry z Brandýsa nebo jejich potomků;
- 22: *stoliční dům* – v němž je soustředěna správa stolice; viz vysv. k str. 53; *nesjednocení řekové* – řecká církev, orthodoxní, pravoslavná, která se nesjednotila r. 1453 s římskokatolickou církví; sjednocení jsou t. zv. uniati; *možný měšťan* – zámožný;
- 24: *běsní psi* – vztekli psi; *gabonavásár* – maď., čti -vášár, obilní trh; *vásár* – trh; *gabona* – obilí; *piac* – maď., tržiště, náměstí; *barom, marha* – maď., hovězí dobytek; *burgeři* – z něm., měšťané, měšťáci; *Hegyalja* – čti heďalja, česky Podhůří, pohoří táhnoucí se od jihozápadu na severovýchod mezi řekami Hernádem a Bodrogem; *Tokaj* – městys na svahu Hegyalje nad soutokem Bodrogu s Tisou; *Tarcal* – městečko západně od Tokaje; *Bükkhegyalja* – čti bykheďalja, Bukové podhoří nebo pohoří Buk, jak je Němcová nazývá; viz str. 286 n.; *hamry železné* – závody na zpracování kujného železa pomocí velikých bucharů poháněných vodním kolem, předchůdci dnešních válcoven; *Diósgyőr* – čti dyóšděr, město západně od Miš-

- kovce; *Ónod* – jihovýchodně od Miškovce; *Hernád* – slov. Hornád, přitékající ze Slovenska přes Košice;
- 25: *kde stáli Rusové a kde Maďaři* – Rakušané zdolali maďarskou revoluci z r. 1848—1849 jen s pomocí ruského vojska vedeného I. F. Paskevičem; *Görgey* – Arthur von Görgey (1818—1916), původem Němec ze Spiše, maďarský generál v osvobozovací válce z r. 1848—1849, od 31. března 1849 nejvyšší velitel maďarských vojsk; 13. srpna 1849 se vzdal Rusům u Világose; svou kariéru skončil jako železniční úředník v Celovci; *mražené* – zmrzlina; *pletky* – slov., drobnosti, maličkosti;
- 26: *imortelky* – slaměnky; *Diana* – římská bohyně lovu; *pastorka* – patrně novotvar Němcové místo pastorkyňa, nevlastní dcera; *pošla mi za muža* – slov., provdala se mi;
- 27: *dosytky* – jídla na dosycení, desert; *Tapolca* – lázně jihozápadně od Miškovce v Bükkhegyalji, slov. se nazývaly Teplice; Němcová asi na základě maďarské výslovnosti tohoto jména píše Topolče a dále pak Topolčany; *barz šumná kúpeľ* – východoslov., velmi pěkné koupele, lázně;
- 28: *biskup ungvárský* – maď., užhorodský, zde řeckokatolický, uniatský biskup; *nadlovčí Dušek* – syn českého lesnického spisovatele Františka Duška, bratr Fr. Duška, ministra financí v Kossuthově vládě r. 1849;
- 29: *majáles, májovky* – jarní studentské slavnosti; *Edelény* – čti edelén, městečko severně od Miškovce; *hundsút* – darebák (nadávka);
- 30: *do pajet* – do bud s proutěnými stěnami, bouda se jmenuje pajta; *Koburg-Koháry* – saský knížecí rod mající statky v Uhrách; *blátnice* – blátivá cesta; *direktor K-r* – patrně ředitel Katzer;
- 31: *slovensky i maďarsky je mýdlo sapún* – slovensky nářečně je sapún, avšak maďarsky szappan; *košiary* – zde z proutí pletené podložky nebo košatiny; *šájo* – slovo, které autorka buď špatně slyšela, nebo špatně zaznamenala; je to maď. *sulyom* (čti šujom), jemuž Slovinci říkají vodní kaštan;
- 33: *ročka* – východoslov., škopek; *rajnica* – slov., rendlík, pánev; *košiar-ník* – kdo plete košiary, také košíkář; *čepčiaroky* – slov., prodavačky čepců; *šaty paninské* – zast., ženské, pro paní; *kaputy* – dlouhé svrchní kabáty nebo pláště zvláštního střihu;
- 34: *pogáčky* – slovo vlastně maďarské, slov. *pagáčky*, placky, placičky; *plechár* – slov., klempíř, prodavač plechového nádobí; *cínar* – slov., výrobce a prodavač cínového nádobí; *burnus* – volný široký plášť z těžké vlněné látky;
- 35: *hajduk* – zde ozbrojený osobní sluha; *honvéd* – zde domobranec ná-

- rodního vojska z let 1848—1849; *vyjeli jsme do Jagru* – na jihozápad od Miškovce; až do Mezőkövesdu jela autorka stejnou cestou, kterou jeli do Miškovce; *vpravo Verpelét* – při cestě Němcové do Jagru je Verpelét vlevo, jihozápadně od Jagru;
- 36: *irmeš* – maď. psáno ürmös, pelyňkové víno, ürmösbor, náš vermut;
- 37: *lyceum* – zde katolická theologicko-filosofická fakulta; na jagerském lyceu se přednášela i práva; *komitátní dům* – stoliční, viz str. 22, Jager bylo hlavní město Hevešské stolice; *vysoustrovati* – zast., vysoustruhovat; *kalvarie* – návrší, kde bylo zobrazeno Kristovo ukřižování; *citadela* – tvrz, pevnůstka ve městě;
- 38: *partes* – obyčejně partesy, noty; *Debrecín* – jedno z největších maďarských měst jihovýchodně od Jagru;
- 40: *nachovati* – vykrmit, nastrodat; *šlep* – zast., vlečka;
- 41: *plítkati se* – patlati se;
- 42: *misíme* – slov. nář., musíme; *ništ* – slov. nář., nic; *tessék* – maď., čti tešék; *proším, račte*; *parádská voda* – ze zřídla v lázních Parádu západně od Jagru na severním svahu pohoří Matra;
- 43: *tekintetes úr* – maď., čti tekinteteš úr, vážený, velkomožný pane; *ténsúr* – čti ténšúr, lidová maď. zkrácená podoba předcházejícího titulu; *ténsasszony* – maď., čti ténšason, vážená, velkomožná paní; *nagyténsasszony* – maď., čti naďténšason, velevážená paní; *Der tapfere Ungar* – něm., statečný Maďar (Uher); *der edle Ungar, das edle Magyarrenvolk* – něm., ušlechtilý Maďar, ušlechtilý maďarský národ; *magyar ember* – maď., čti maďar ember, maďarský člověk, Maďar;
- 44: *Tót nem ember* – maď., Slovák není člověk, za Rakouska heslo maďarských nacionalistů;
- 45: *paní z „auslandu“* – něm., paní z ciziny; *Jednoho dne konečně rozloučila jsem se s přítelem* – 14. května 1851; *Tiszakeszi* – jihovýchodně od Miškovce;
- 46: *kurence* – slov., kuřata;
- 47: *pan generál baron Haynau* – jeden z nejúspěšnějších rakouských generálů v boji proti Maďarům r. 1849, nejvíce přispěl k jejich úplné porážce;
- 48: *vodní vlaštovka* – rybák (Hydrochelidon), rod racků; *Szolnok* – město jihozápadně od Jagru na Tise; *Abony* – čti aboň, Němcová píše Abany, jak uváděly soudobé mapy; *vpravo dolů se táhnou kečkemétské pustý* – při cestě ze Szolnoku do Pešti se táhnou vlevo dolů; *Világos* – čti világoš; Němcová jmenuje Világos v domnění, že je to ono místo, kde generál Görgey 13. srpna 1849 kapituloval před Rusy. Ve skutečnosti Világos u Abony je bezvýznamná vesnice. Místo Görgeyovy

- kapitulace leží mnohem dále na východ, severovýchodně od Aradu (dnes v Rumunsku Siria);
- 49: *čekal mne list, jehož obsah mne donutil rychle do Prahy se navrátit* – u prof. Vojt. Šembery, jejího přítele, že její syn Jaroslav onemocněl tyfem.
- 51: *Z Uher* – zlomek popisu cesty Němcové z Ďarmot do Banské Bystrice r. 1852;
- 53: *Starý Budín* – část Budína na místě starořímského Acinca; ostatní město bylo od 15. stol. nazýváno Nový Budín; *turecké lázně vroucí „živým ohňom“* – viz vysv. k str. 13; *libavské lázně ve Spiši* – lázně Eubica u Kežmarku; *Hevešská stolice* – s hlavním městem Jagrem; *stolice* – v Uhrách a na Slovensku správní jednotka, asi tolik co župa; v době Němcové byly Uhry (i se Slovenskem a Charvátskem) rozděleny na 55 stolic; *Matry* – maď. Matra, pohoří mezi řekami Zagyvou a Tarnou, západně od Jagru; *smluvilo se nás několik...* – manžel B. Němcové podnikl desetidenní úřední cestu do Zvolenské stolice a Němcová se všemi čtyřmi dětmi jela s ním; doprovázel je jejich známý maďarský lékař;
- 54: *pán jeho* – Josef Němec; *vrecko s dohánem* – slov., pytlík s tabákem; *Koláry, Velká Čalomija, Ipolykeszi, pusta Kápa* – vesnice podél cesty na severní straně Ipľu; Němcová zaznamenává slovenskou podobu Koláry, ačkoli mapy mají maďarské znění Kovár; *Vorspamm* – něm., přípřež;
- 55: *Janovské vrchy* – nikoli na západ, nýbrž na jihozápad až na jih, maď. Jenőhegy; ostatní pohoří jsou lokalisována dobře a pojmenována podle měst; *Hrušovské pohoří* – patří dnes k t. zv. Krupinské vrchovině; *Krupina* – město jižně od Zvolena; *Ipel* – dnes řeka tvořící hranici slovensko-maďarskou; ve slovenštině je Ipel rodu mužského, u Němcové rodu ženského; *vodná dieuka, lepá diouka* – stulík žlutý rostoucí ve vodě podobně jako bílý leknín; *nazvíce* – zast., ponejvíce, většinou; *slúky* – slov. nář., slivky, slívy; *baracky* – z maď., broskve; *luka jsou vespol* – společná;
- 56: *chabdí* – chebdí, Sambucus ebulus, v lidovém lékařství velmi ceněno; *šošovice* – čočka; *dobytek rožní* – slov. rožný statok, t. j. rohatý dobytek, hovězí; *tuhá jeseň* – pozdní podzim, nebo spíše nepěkný, deštivý; *nénike* – maď., vlastně tetka, tetička;
- 57: *bzikavky* – druh much z čeledi ovádů; *Paľo, Palík* – slov., Pavel, Pavlík; *besné muchy* – slov., vzteklé, divoké mouchy; *vouky párne* – slov. nář., volci do páru; *naveky* – slov., stále; *narukyňa* – slov., náruční tahoun, po pravé straně ve směru jízdy; *betár* – maď. betyár,

- není flamendr, nýbrž spíše zbojník, loupežník; *bogár* – maď. je vůbec brouk, nejen chroust; *Přes Nagyfalú* (čti nadfalú) a *Hídvég* (= Předmostí, dnes Ipeľské Predmostie) *přijeli do Palanky* – přešli přes Ipeľ na levý břeh, dnes v Maďarsku; *Drégely* – čti drégej;
- 58: *zrútit* – slov., zničit, zbořit; *Szent István* – čti sentyštván, sv. Štěpán, t. j. uherský král Štěpán I. (997—1038); *Béla* – míněn uherský král Béla IV. (1235—1270), který bojoval proti Tatarům a proti našemu Přemyslu Otakarovi II.; *Mátyás király* – čti máťáš kiráj, král Matyáš, t. j. Matyáš Korvín (1443—1490), nejslavnější uherský král, hrdina mnoha písní a vyprávění lidových; *Turek byl v zemi* – Turci ovládali větší nebo menší část Uher od začátku stol. 16. až do konce stol. 17. (r. 1699); *caparty* – zast., drobnosti, maličkosti; *francouzská vojna* – napoleonské války; *slavné reštaurácie* – stoliční volby v Uhrách; viz jejich popis na str. 133 n.; *iluminací* – původ. význam: slavnostní osvětlení, zde starosti; *Hont* – místo východně od Šah; podle něho dostala celá stolice jméno Hontská, Hontanská;
- 59: *zavrác* – slov. nář., zde zatoč, zahni, zajed; *kúštok* – slov., kousek; *nuocku pýtá* – slov., žádá nocleh; *barát* – maď., přítel; *Alászolgája, doktor úr* – maď., lidová zkomolenina z alázatos szolgája, doktor úr, t. j. váš ponížený služebník, pane doktore; *Liptovská stolice* – severně od Nízkých Tater, hlavní město Liptovský Mikuláš;
- 60: *šulky, šúlky* – slov., šišky, zde klasy kukuřice; *páči sa mi* – slov., líbí se mi; *něch sa páči* – slov., prosím; *pletli slovenčinu a maďarčinu s latinou* – latina bývala v Uhrách úřední řečí;
- 61: *ver* – slov., věru; *koby vuolu mal* – slov. nář., zde kdyby mohl; *dačo strach* – slov., zde co strach, nač strach; *dá koně do púta* – skloněnou hlavu koně připoutá k jedné noze tak, aby se kůň sice mohl pást, ale nemohl utéci;
- 62: *fruštik* – slov., snídaně; *figliar* – slov., šibal, čtverák, šprýmař; *Gyerk* – maď. (Němcová píše Děrký), slovensky Hrkovce, ležící na pravém břehu Ipeľu; *Tompa* – maď., dnes Tupá; *pusta Szemeréd* – dnes Semeřovce (Němcová psala Semert); *stacie* – stanice; *Moravce* – dnes Kostolné Moravce v okrese Šahy; *breskyně* – slov., broskve; *buoz* – slov. nář., bez; *tubirožňa* – slov. nář., lví tlama, hledík větší; *volaučí pyštoky* – slov. nář., volavčí zobáčky, náprstník červený, *Digitalis purpurea*;
- 63: *kučeratka, kadeřavý balšám* – máta kadeřavá; *drenie v črevách* – slov., „drení ve střevch“, křeče střevní; *pitvor* – slov., předsíň; *chyže* – slov., světnice;
- 64: *szolgabíró* – maď., slůžný, viz str. 132; *vraj* – slov., prý; *Turek panoval v Uhorskej* – viz vysv. k str. 58; *kelko* – jihostředoslov., kolik;

- 65: *verenica* – slov., zasnoubená, snoubenka; *fěrtušky* – zástěrky;
- 66: *ručník* – slov., šátek; *echarpesa* – franc., široká stuha; *parta* – slov., dívčí čelenka ze stuh; *končky* – slov. nár., konce stuh; *shoulený* – zast., stočený, svinutý; *smečka* – zast. a nár., smyčka; *korduánové boty* – z korduánu, z jemné koží kůže; *struček* – lid., snítka, větvička, rato-lístka; *čeriep* – slov. nár., střep, zde květináč;
- 67: *kabanica* – slov., houněná kazajka, kabátec; *voľačo* – slov., něco, leda-cos; *piero* – slov., kytička za klobouk; *nazpak* – slov., zpět, zpátky; *pratať* – slov., zde městnati, cpáti;
- 68: *súdovský hrad* – u dnešních Súdovců; *Lysovec* – dnešní Lišov; *pašalík* – turecké území spravované pašou; Němcová užívá slova pašalík omy-lem místo paša, vysoký turecký hodnostář a zároveň velitel vojska; *hajduci* – zde asi osobní ozbrojená stráž; *čo by sa sprataly* – slov., aby se vešly; *hocako* – slov., všelijak, ledajak; *sobášení* – slov., ženatí; *volaktorý* – slov., některý;
- 69: *buočky* – slov., zdobnělina k bok; *Nádas* – čti nádaš, Nadošany, dnes Tekovské Trstany; *Elesfalu* – maď., čti elešfalu, Jalakšová jižně od Bátovců; *cer* – dub cer; *Almás* – dnes Jabložovce, severovýchodně od Bátovců;
- 70: *žajděl* – žejdlík, asi 1/3 litru; *skuor* – slov., brzy; *hradská* – slov., silnice; *vrecko* – slov., zde pytel; *tělocvikář* – zast., kdo cvičí, kdo umí cvičit; *Damoklesův meč* – symbol stále hrozícího nebezpečí jako meč, který visel na niti nad hlavou Damokla, dvořana syrakuského tyrana Dio-nysia;
- 71: *laľa* – slov., hle; *Steinbach* – dnes osada Štampoch; *Dolení zem, Dolní zem* – rovinatá jižní část tehdejších Uher, z větší části dnešní Maďar-sko;
- 72: *statočný* – slov., řádný, pořádný, zde spíše dospělý; *mrchavý* – slov., zlý, špatný, mrcha chlap;
- 73: *Kdo sám otrok, nezná vážit svobodu jiného* – autorčina obměna Kollá-rových veršů „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážit každou, ten, kdo do pout jímá otroky, sám je otrok“; *pět zlatých šajnu* – pět zlatých, ale v papírových penězích, šajnech, zavedených v bývalém Rakousku r. 1813;
- 74: *Szanda* – v Čerhátském pohoří, které se táhne už v Maďarsku téměř rovnoběžně s Iplem; *brlien, maď. berlenk* – nářeční podoby, jejichž základem je maď. slovo börvén, t. j. brčál (= barvínek);
- 75: *tátoš* – slov., ohnivý pohádkový kůň; *Sitno* – hora nad Banskou Štiav-nicí, 1011 m vysoká;
- 79: *Ďarmoty* – Němcová pobyla v Ďarmotech dvakrát: po prvé na pod-

zim 1852 (mezi 13. srpnem a 15. říjnem – tento pobyt přerušila jen cestou do Sliache) a po druhé v době od 12. května do 14. října 1853; *Novohradská stolice* – má jméno podle Novohradu, maď. Nógrád, města ležícího severně od ohybu Dunaje k jihu; *horní stolice* – v horách slovenských, Šarišská, Spišská, Liptovská, Oravská atd.; *Modrý Kámen* – maď. Kékkő, dnes okresní město severně od Ďarmot; *za časi Jiskry* – Jana Jiskry z Brandýsa (zemř. 1464), známého pův. tábořského hejtmana, který se stal význačným magnátem uherským, když byl r. 1451 u Lučence porazil Jana Hunyada, říšského správce za nezletilého Ladislava Pohrobka; *když Turci tamějších končin dobyli* – v 2. polovině 16. stol.; *pašalik* – viz vysv. k str. 68; *Srbové* – Srbové prchající v 15. a 16. stol. před Turky usazovali se téměř ve všech městech uherských; Maďaři jim říkali Rácové, odtud Raizenstadt v Budíně;

- 80: *vězení dle pennsylvanského systému* – v něm se odpykával trest odnětí svobody samovazbou; *řecký kostel* – řeckokatolický;
- 82: *ošípané* – slov., vepřový dobytek, brav; *zhovárají se* – slov., rozmlouvají, baví se; *pazderna* – původně stavení, v němž se sušil a třel máčený len nebo konopí;
- 84: *Patvarce* – vesnice jihovýchodně od Ďarmot, slov. Potvorce, dnes v Maďarsku; *dolení stolice* – v rovinaté části tehdejších Uher, většinou dnešní Maďarsko; *robinie* – rod Robinia, trnovník akát, po případě trnovník lepkavý, slovensky agát biely a agát lepkavý;
- 85: *svit (Clematis)* – slov. nár., zde plamének plotní; \square *míle* – čtvereční míle, zhruba 55,06 km², t. j. 5506 hektarů;
- 86: *hét font bárányhús* – čti báráňhúš, 7 liber jehněčího; libra asi 1/2 kilogramu;
- 87: *Görög* – Řek, řecký, zde řeckokatolický nebo pravoslavný, a to byli právě Srbové, Rácové; *Zombor* – město v Bačce, dnes v severní Jugoslavii, nedaleko Dunaje, tehdy bylo v jižních Uhrách; *Karlovice* – patrně město Karlovac jihozápadně od Záhřeba, sídlo pravoslavného patriarchy, jedno ze srbských středisek, třebaže je v Charvátsku; anebo by mohlo jít o město zvané Karlovci u Nového Sadu; *Nový Sad* – město na Dunaji severozápadně od Bělehradu, dnes už v Jugoslavii, tehdy nejvýznačnější kulturní středisko Srbů v jižních Uhrách;
- 88: *Levice* – město východně od Nitry a severně od Ostrihomu; *Levenz* je název německý, maď. je *Léva*; *dryák* – lék, zvláště zázračný, nebo také hustá šťáva, syrup; *Villum magnum* – lat., doslova: veliké (t. j. výborné, báječné) vínečko; *Sperment ranarum* – lat., ale slovo sperment je nějak porušeno; smysl názvu je asi žabí výměšky (snad pohlav-

- ních žláz, sperma); *máz* – asi půl druhého litru; *Aegyptiacum* – egyptského;
- 89: *Gemersko* – Gemer, Gemerská stolice; *lot* – v bývalém Rakousku jednotka váhy, asi 17,5 g;
- 90: *klince* – slov., hřebíky; *lemeše* – zast., radlice; *Malý Hont* – území jihozápadního Gemeru se střediskem v Rimavské Sobotě, t. zv. Rimavská dolina; r. 1802 byl Gemer a Malohont sloučen v jednu stolicí, která se od konce 19. stol. nazývala jen Gemer; *radvanští kloboučníci* – z Radvaně, dnes předměstí Banské Bystrice; *siaha* – slov., sáh, téměř 2 metry;
- 91: *Moravec* – Moravan; *kávéház* – maď., kavárna; *Slavonie* – zhruba část Charvátska mezi Sávou a Drávou; *Stará Turá* – město západně od Nového Mesta nad Váhom, nedaleko moravských hranic;
- 92: *Filekovo* – slov. Filakovo, maď. Fülek, město na jižním Slovensku jihovýchodně od Lučence; *Sv. Benedikt* – Sv. Beňadik, městečko na Hronu, východně od Zlatých Moravců, okres Nová Baňa; *oblokár* – slov., sklenář;
- 94: *akcíz* – potravní daň; *chabzí* – chebdí, viz vysv. k str. 56;
- 95: *fortepiano* – zast., klavír; *kruchta* – kůr, chór, vyvýšené místo v kostele pro zpěváky; *intrády* – krátká vstupní skladba pro trubky a kotle při slavnostních příležitostech;
- 96: *pochod Rákócziho* – jde o Františka II. Rákócziho (1676—1735), předního maďarského hrdinu v bojích za národní svobodu; na jeho počest pojmenován maďarský národní pochod Rákócziho pochod;
- 97: *požerné větry* – nepříjemné, až do morku pronikající; *číkóš* – maď. csikós, pasák koní;
- 98: *ryžovník* – kdo ryžuje zlato; *šerha* – gemerská podoba, středoslov. šarha;
- 99: *Szakál* – slov. Sokolovce, dnes už v Maďarsku; *Boršódská stolice* – sousedí se stolicí Gemerskou; hlavní město Miškovec; *vajda* – náčelník cikánů, cikánský král;
- 100: *pohoří Javorovské, Javor, Ostrocký vrch, Malý Kriváň* – jihovýchodně od Zvolena, horská skupina dnes zvaná Javorie; *jihozápadně od hor Janovských táhne se pohoří Novohradské* – správně jihovýchodním směrem; následující zeměpisné údaje jsou velmi přesný popis mapy; *úslunní strana* – obrácená k slunci;
- 101: *u Sklaboně* – dnešní název Sklabiná; *Ipeľ přijímá Lučenku s Tuharkou atd.* – přesný popis mapy Schediovy a Blaschnekovy; *šarina* – slov., sítina; *vodní fiala* – šmel; *česnek luční, jež lid hadí koreň zove* – rdesno hadí kořen (*Polygonum*); *strieborník* – mochna husí; *korduon, Carduus*

- crispus* – bodlák chlumní; *pánbohov chlebiček* – patrně t. zv. slez přehlížený nebo slez nizounký;
- 102: *holeňky* – plody suché, nepukavé, s oplodím tenkým, srostlým se slupkou semennou; zde myšleny plody (semena) „svitu“, *Clematis*; *obkedit* – slov. nár., obkouřiti, vykouřiti; *traňk* – zast., divotvorný, kouzelný nápoj; *jelša* – olše; *hrana* – slov., srostlice několika žaludů nebo oříšků; *Harant ve svém cestopise* – Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic (1564—1621), Cesta z království Českého do Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Judské a dále až do Egypta z r. 1608;
- 103: *dentarie* – kyčelnice, rod rostlin z řádu křížokvětých; *ranostoj*, *Cytisus nigricans* – *Cytisus* je vlastně čilimník, který však Němcová jmenuje zvlášť; *ranostoj* je však odborně *Coronilla*, česky čičorka, neodborně také svlačec; *horní ribez* – asi *Ribes silvestre*, t. j. lesní, nebo *petraeum*, t. j. skalní; *břek* – keř nebo strom z čeledi růžovitých; *oskoruch* – oskeruše, druh jeřábu; *mukyně* – muk obecný, jeřáb (z čeledi jablonovitých); *kila*, *prešpurská měrice* – asi dvě třetiny hektolitrů; *marule* – slov. nár., meruňka; *tatarka* – pohanka tatarská, její zrna oloupaná slouží k přípravě kaše; *ricin* – *Ricinus communis*, skočec obecný; připravuje se z něho ricinový olej;
- 104: *tabák dobročský (Döbröer)* – z městečka Döbrö (nebo také psáno Debrö) mezi Kápolnou a Verpelétem v Hevešské stolici; *verpelétský* – z Verpelétu, jihozápadně od Jagru; *kóšpallagský* – Kóšpallag leží v jižní části Hontské stolice, severovýchodně od Szobu; *lettingský* – Letting, maď. Vittnyéd ve stolici Šoproňské nedaleko Kapuváru v západním Maďarsku; *pereslénský* – buď z Pereszlénye ve stolici Hontské, západně od Šah na Iplu, nebo podle stejnojmenného města v stolici Šoproňské; *žitnický v Gemerské* – je-li správný údaj, že jde o stolici Gemerskou, pak by to mohl být jen štitnický, podle Štitníku (maď. Csetnek) v okrese rožnavském severně od Plešivce; *rybárský* – pravděpodobně podle vesnice Ryba mezi Ďarmoty a Vadkertem, dnes v Maďarsku; *füzešdarmotský* – pojmenovaný patrně podle Füzesgyarmatu jižně od Bátovců v stolici Hontské; *řidice* – zast., řičice, řešeto, síto;
- 105: *miety* – slov. nár., značky (kamenné nebo dřevěné);
- 106: *výsypok trávy* – slov., nůše trávy; *zabudněm ta* – slov., zapomenu na tebe; *Hoja, dunda, hoja* – dívčí hra, při níž se zpívá tato píseň; viz Kollárovy Zpievanky I, 3 a Kollárovy poznámky k ní; *Šárman* – maď. sármány, strnad;
- 107: *burina, Unkraut* – plevel; *Turopolčan* – obyvatel horské obce Turie

- Pole severně od Modrého Kamene; *Javorinské pohoří* – Javorie, jihovýchodně od Zvolena; *nadole* – slov., dole, na Dolní zemi, v dnešním Maďarsku; *na konvenciu* – podle úmluvy, podle dohody;
- 108: *hrstě valí* – odkládá velké hromádky posečeného obilí; *musí za to stát* – ručit; *vuosta* – slov. nár., ostí, píchající tráva, pcháč;
- 109: *zástava* – slov., vlajka, prapor; *funt* – libra, asi $\frac{1}{2}$ kilogramu; *aby si zaskočili od zeme* – slov., zatancovali, zejména tanec odzemek;
- 112: *hajduk* – zde obecní sluha; *ponebí* – čes. nár., půda; *čutky* – slov., prázdné klasy kukuřice, když z nich bylo vyloupáno zrno;
- 113: *paštrnák* – pastinák, druh zeleniny; rostlina z čeledi okoličnatých; *těkvíce* – slov., tykev; *luštiny* – zast., luštěniny;
- 114: *livy, hevery* – slov., tykve upravené k čerpání vína ze sudů; *přívar* – příkrm;
- 116: *tažidlo* – slov., závaží, jež tíží, zatěžuje konopí, aby zůstalo ponořeno; *povesence* – slov., svázané konopí; *5 zl. stř.* – 5 zlatých stříbrných; stříbrný zlatý byl rakouskou mincovní jednotkou od poloviny 17. stol., dělil se na 60 krejcarů; *durandzie* – odrůda švestek, kulaté, zelené, velmi sladké; *vešelénky* – druh švestek pojmenovaných patrně podle Veselénye v Novohradské stolici;
- 117: *Krupinčanky* – ženy z Krupiny, města jižně od Zvolena; *poslinka* – slov. častěji poslinok, křížaly na vzbuzení slin v ústech; *černice* – patrně ostružiny, ačkoli byly takto nazývány i borůvky; *20 kr. stř.* – krejcarů stříbrných, viz vysv. k str. 116;
- 118: *děnděšské* – z okolí Gyöngyöse, města na jižním svahu pohoří Matra, východně od Vácova; *strážské v Novohradské stolici* – ze Stráže, maď. Őrhalom v oblasti Bal. Darmot v Maďarsku; *revoluce vypukla* – v březnu 1848 a trvala – později za krvavých bojů s rakouským císařským vojskem, podporovaným carským vojskem ruským – až do srpna 1849;
- 119: *fajta* – z maď., druh, odrůda; *biharčina* – pojmenování podle stolice Biharské ve východním Maďarsku;
- 120: *krekáčky* – pojmenování podle toho, že slovo krk vyslovují krek;
- 123: *znovu se zdravkuje* – připíjí, přitukává na zdraví; slovo zdravkovat si Němcová utvořila ze slov. zdravkat; *dežma* – z maď., desátek; *příděra* – otvor;
- 125: *tályog* – maď., čti tájog, znamená vlastně hnisavé onemocnění, v našem případě asi zánět plic; *capovice* – kosmatá, huňatá kůže z kozla (capa) nebo ovčí z ovce capovice, s hrubou vlnou; *Beloň* – bělouš;
- 126: *Liptovanky* – ženy z Liptovské stolice (na severní straně Nízkých Tater);

- 127: *čuby, guby* – ve skutečnosti čuba je kožich, guba je kabát z chlupaté houně; *cent* – tehdejší vídeňský, měl asi 56 kg; *poltina* – podlouhlý a široký kus vepřového tuku, slaniny, polt;
- 128: *statečně* – řádně, pořádně;
- 129: *zl. v. č.* – zlatých vídeňského čísla (na rozdíl od uherských); *chotár* – slov., zde okrsek, katastr obce; *kurie* – zde zemanské statky;
- 130: *želiarové* – slov., podruzi; *exekvovati jmění* – zabavit a eventuálně prodati v dražbě;
- 131: *notář* – v Uhrách a na Slovensku volený úředník, jehož úkolem bylo obstarávat písemný styk mezi poddanými a vrchností; *10 fl.* – florenů, zlatých, zlatek;
- 132: *Samko Chaloupka* – Samo Chalupka (1812—1883), sběratel, básník, spisovatel slovenský, přítel B. Němcové; Němcová pobyla na jeho faře osm dní od 29. září do 6. října 1855, za své poslední cesty na Slovensko; *regálie* – výhradní provozovací právo v určitém oboru, na př. v hornictví, mincovnictví a pod.; *išpán* – z maď., župan; *viceišpán* – zástupce župana, podžupan; *fiškál* – právní zástupce, advokát; *služný* – slov. slůžny, přednosta okresní politické správy a ve věcech soudních okresní soudce; *reštaurácie* – stoliční volby; *stoliční kongregácie* – stoliční shromáždění, na nichž se rozhodovaly soudní pře a pod.; *ius tripartitum* – lat., právo trojdílné, tak býval stručně nazýván uherský zákoník, jehož základem byl proslulý Verböcŭv spis *Opus tripartitum iuris consuetudinarii* (Trojdílné dílo práva zvykového); byl v Uhrách v platnosti od r. 1514 až do 1852;
- 133: *septemvirum tabló* – lat., soudní senát skládající se ze sedmi členů; česky se mu říkalo také sedmipanská tabule; *assessore* – lat., doslova příseďící; *komitát* – z lat., stolice, župa;
- 134: *Draskóczy* – čti draškóci, Němcová psala Draškoči; *kabel, kablík* – asi 120 kg; *úřady horní* – báňské, pečující o dolování; *úřady třicátkové* – stanovující a vybírající t. zv. třicátky, t. j. dávky a cla ve výši jedné třicetiny výnosu hospodářství nebo ceny zboží; *velkovaradínský kostel* – Velký Varadín je město v tehdejších východních Uhrách, dnes v Rumunsku Oradea, tehdy sídlo biskupa;
- 135: *Satmárská stolice* – v tehdejších severovýchodních Uhrách, dnes v severozápadním Rumunsku, jméno má podle města Szatmáru, rum. Satu Mare; *na císařských handlech* – jméno odvozeno z něm. Holzhandlungen, obchody dřívím, dřevařství, viz dále studii Kraje a lesy ve Zvolensku;
- 137: *Herencány* – dnes v Maďarsku Herencsény, jihovýchodně od Bal.

- Ďarmot, pod Cserhátem; *zemský sněm v Prešpurku* – uherské sněmy se až do r. 1848 scházely v Bratislavě;
- 138: *lyceum* – tehdy bohoslovecké (theologické) vyšší učiliště, vysoká škola theologická, viz také vysv. k str. 37; *Modra* – severovýchodně od Bratislavy, okres Pezinok; *Gemer* – dnes malé město v okrese Šafárikovo v kraji Banskobystrickém; *záložní jistina* – zde buď zakládací kapitál nebo kapitál rezervní; *alumnea* – lat., zde stravovny studentů; *festinatum gratulatum* – lat., zde buď slavnostně blahopřát, se slavnostním blahopřáním, nebo s blahopřáním k svátkům; *caliscatum* – lat., sbírka s kalichem; *Pápa* – město v Maďarsku jihozápadně od Rábu (Győr), mezi Rábem a Blatenským jezerem; *Šarišský Potok* – tradiční český název městečka Sárospatak na pravém břehu Bodrogu na úpatí Hegyalje; *kolegium* – lat., privilegovaný (univerzitní) ústav založený na nadaci; bydleli v něm profesori a studenti pohromadě (kolej);
- 139: *publici* – lat., svěští; *legát* – lat., vlastně vyslanec (t.j. školy); *kurátor* – lat., zde správce; *contrascriba* – lat., spolupodpisující; *seniorát* – postavení nejstaršího; zde znamená, že bude příštího roku prvním a dostane 1000 zlatých ročního příjmu; *docírují* – jsou docenty, nejmladšími učiteli na vysoké škole;
- 140: *ferule* – hůl nebo metla;
- 142: *teremtovat a basamovat* – láteřit (říkat teremtete a basama); *parom* – slov., hrom, blesk; *prepytujem ich poctivú hlavu* – smysl asi odpustte, s odpuštěním;
- 143: *salaše klenovské* – na jižních stránkách Viepru klenovského, viz dále str. 201 n.;
- 147: *starootcovský* – starobylý, po otcích zděděný; *světlice* – světnice, velká jizba; *lády* – truhly, truhlice; *kozub* – otevřené ohniště, krb;
- 148: *dětné děti* – slov., děti dětí, vnukové a pravnukové;
- 149: *těstina* – slov., tchyně; *v partě je andělem* – dokud nosí partu, t. j. dokud se neprovdá; *není za muž súca* – zde dokud nedospěje pohlavně; *Chyžné* – vesnice jihovýchodně od Revúce, západně od Rožňavy, kraj Košický;
- 150: *nénička (maď. néne)* – omyl nebo nepochopení Němcové; Maďari nazývají mladé ženy (paní) menyecske (čti meněčke), kdežto néne (Němcová psala nanya) nebo nénike je starší sestra, teta, tetička; jde tedy o kontaminaci slov menyecske a nénike; *pod stienkou* – slov., na zápraží; *něbolo by jedy* – slov., hněvu, vzteku; *Valaška* – z tehdejších jihovýchodních Uher, z rumunského Valašska nebo z jugoslávského Banátu;

- 151: *obnuocka* – slov., noční pastva; *pltník* – vorař; *kermenovat* – z maď., řídit vor, kormidlovat na voru;
- 152: *v čriepikách* – slov. nář., v květináčích (vlastně ve střípcích);
- 153: *zvrítat valaškou* – slov., pohazovat, viz také str. 306; *bozkat* – slov., líbat;
- 154: *rozsrdí se* – rozhněvají se;
- 155: *do vidna* – slov. nář., do svítání;
- 156: *zástavník* – slov., nosič zástavy, t. j. praporu, vlajky, tedy praporečnick, vlajkonoš; *mentiek* – slov., ozdobný sváteční kožíšek sukнем podobný, někdy bez rukávů;
- 157: *mrviť* – slov., muchlat, mačkat; *záručuo* – slov. nář., záruka, první dárek nevěstin ženichovi na důkaz lásky;
- 159: *novotná rodina* – slov., nové příbuzenstvo; *čelustě* – slov., otvor, jímž se do pece přikládalo, a ten býval v předsíni; smysl verše tedy je: pusťte nás aspoň do předsíně; *vymetají stoly* – vyhážou;
- 160: *hájske zvony* – slov., v obci Háji v Turci; *zroniť* – slov., srazit;
- 161: *kľučky* – slov., kličky, kliky u dveří; *aby za ní něbanovali* – slov., aby netruchlili, netesknili; *dudy spustí na tři húčky* – slov., naplno;
- 165: *kým* – slov., dokud; *vyhrávati hejnam* – z maď., vlastně hrát budíček, probouzet hudbou; *jde na vádzku* – slov., na úvod;
- 167: *páni dolničane* – slov. nář., z dolního konce vesnice; *pošibaj koně, vozáre* – slov., práskni do koní, šlehni koně, vozko;
- 168: *do chyže* – slov., do světnice; *išla hore briežkom* – slov., šla nahoru do svahu, nahoru do kopce, nebo: nahoře na svahu; *svetí Hajnala* – světí Hajnala; hajnal je maď. svítání, tedy pijí až do svítání;
- 170: *Rusíni* – běžný název Zakarpatských Ukrajinců; *Krásný Brod* – na východním Slovensku v okrese Medzilaborce; *basiliánský klášter* – pravoslavných mnichů basiliánů; *jde na obzory* – na prohlídku, prohlédnout si;
- 171: *Marmarošská stolice* – zabírající část Zakarpatské Ukrajiny od Chustu na východ a severovýchodní část Rumunska; *den Máří Magdaleny* – 22. července; *Biharská stolice* – jihovýchodně od Debrecína, s hlavním městem Velkým Varadínem – Oradea v Rumunsku; *Valaši* – rumunští Valaši anebo také Srbové, kteří byli také nazýváni Valachy, jestliže se zabývali chovem ovcí, pastevectvím; *na den sv. Petra a Pavla* – 29. června; *Sabolčská stolice* – východně od Tisy, hlavní město Nyíregyháza; *odpust* – slov., pouť spojená s odpustky; *Mária-pócs* – poutní místo jihovýchodně od Nyíregyházy;
- 172: *dojka* – slov., kojná;
- 173: *na nov* – na nový měsíc, až do první čtvrti měsíce;

- 175: *figle* – šelmovské, čtverácké kousky a žerty; *položnica* – slov., šestinedělka; *odmena* – slov., výměna dítěte podvrženého za vlastní;
- 176: *kmínské kmotričky* – slov., šejdířské, zlodějské kmotřičky (protože chtěly dítě ukrást);
- 177: *búvaj* – slov., hajej, spinkej; *nadúvat* – slov., nafukovat, nadýmat; *koštan zub* – srb., kostěný zub; *gvozden zub* – srb., železný zub;
- 178: *latinská kuchyň* – léky z lékárny;
- 179: *na prievoz* – slov., na přívoz; *začitovat* – slov., zařikávat; *trefilo se mi v r. 1855* – v prvních čtrnácti dnech zářijových 1855, když se léčila ve Sliaci; *v Rybárech ve Zvolensku* – v hronském údolí severně od Zvolena, nedaleko Hájnik, kde byl katolickým farářem přítel Němcových Štefan Záhorský; Němcová ho denně ze Sliache navštěvovala a s ním byla přítomna pohřbu;
- 180: *rany sú vystrábené* – slov., rány jsou zahojeny, vyléčeny; *kosák* – slov., srp;
- 181: *hrad Muráň* – jeden z nejpevnějších slovenských hradů, leží severozápadně od Revúce; Němcová se s ním a s jeho artikuly seznámila za své návštěvy u Samuela Tomášika 14. a 15. října 1855; *Julius z Herbersteina* – známá postava z bojů proti Turkům v poslední třetině 16. stol.; *štelari, Besteller* – ti, kteří si objednávají, objedávající si; *Helpa* – v údolí Hronu východně od Brezna;
- 182: *v okolí Bytče* – Němcová psala Biče; Velká Bytča na Váhu, západně od Žiliny;
- 183: *kračún* – slov. nář., z maďarského karácsony, vánoce; *v Dětvě ve Zvolensku* – východně od Zvolena;
- 184: *aby skapali* – slov., aby zhynuli, aby zahynuli; *tělce na pašu vyháňjí* – slov., telata na pastvu;
- 187: *na sv. Kateřinu* – 25. listopadu;
- 188: *polazujú z dom do domu* – slov., chodí zpívat a přát dům od domu; *krpec* – slov., obuv vyrobená z jednoho kusu kůže a připevněná řemínky na nohu (podobná bačkoře); *cedidlo* – slov., viz jeho popis na str. 246; *Rimavská Sobota* – město na jižním Slovensku, východně od Lučence;
- 189: *zahajdujú si* – slov., zatancují tanec odzemek; *Gloria in excelsis Deo* – lat., sláva na výsostech Bohu; *oferovat* – slov., obětovat;
- 190: *žinčica* – slov., syrovátka z ovčího mléka (zbytek po výrobě ovčího sýra), užívalo se jí k léčebným účelům;
- 191: *nadarit sa* – slov., naskytnout, vyskytnout se, nahoditi se; *zavatriť ohníka* – slov., rozdělat oheň, zatopit; *bystubohu* – slov. zaklínací formule znamenající asi přísámbohu;
- 192: *napravit na cestu* – slov., ukázat správnou cestu; *král murínský* – slov., mouřenínský;

- 193: *calta* – čes. nár., vánočka;
- 194: *žeby* – slov., aby;
- 195: *veľká noc* – slov., velikonoce; *kočky sa na slanine* – slov. nár., kočky jsou na slanine;
- 196: *tércha* – tíha; *kalpak* – z maď., vysoká čepice lemovaná kožešinou; *pořádek krzniarský* – kožešnický cech;
- 201: *Brezno* – město v údolí Hronu východně od Banské Bystrice; *hoľa* – slov., holý nebo jen travou porostlý vrchol hory nebo horský hřbet; *Prašivá, Baba, Čertovica, Ďumbier, Kráľova hoľa* – vrcholy Nízkých Tater; 6240' – 6240 stop, t. j. asi 2046 m; stopa (také střevíc) je asi 32 cm; *Fabová, Vysoký diel, Kýčerná, Viepor klenovský, Poľana* – hory hřebene Slovenského rudohoří směrem od východu k západu až po dolinu víglašskou a dětvanskou; *víglašská dolina* – východně od Zvolena; *Malý Kriváň, Ostrocký, Javorina atd.* – pokračování horstva směrem k jihozápadu ve skupině horské zvané Javorie; *vyčníká Poľana* – horská skupina a vrch stejného jména na západním okraji Slovenského rudohoří severovýchodně od Zvolena a jihovýchodně od B. Bystrice, 1459 m vysoká;
- 202: *Hron, jeho tok atd.* – velmi přesný popis; i když tudy Němcová projela, jde patrně o popis mapy; *Telgárt* – dnes Švermovo; *železodílna* – zast., železárna (zejm. válcovna); *mного šume isječeno a drveta popadala* – srb., mnoho lesa vykáceno a stromy spadaly;
- 203: *okolo Lupče* – Slovenská Lupča; Němcová psala Lipče, což je vlastně maďarská Lipcse; *k Budči* – vesnice západně od Zvolena; Němcová psala „k Buči“; *tok Hronu obnáší 24 mil* – dnes se udává na 260 km; *rezko* – slov., bystře; *blachy* – slov., plechy, také desky železné;
- 204: *trachytický* – mající ráz trachytu nebo obsahující trachyt; trachyt je bezkřemenná mladší vyvřelina;
- 205: *uhličnatka* – zast. název kysličníku uhličitého; *zapchat* – slov., zacpati;
- 206: *magnesie* – zde asi uhličitán hořečnatý; *Panská Dolina, Staré Hory* – dnes Špania Dolina a Staré Hory severně od B. Bystrice; *jakubovské hamry* – ve Sv. Jakubu, severně od B. Bystrice; *Podkánová* – vlastně Potkanová, poněkud na sever od Panské Doliny; k autorčinu (?) výkladu jména této osady připojila redakce Živy tuto poznámku: „Němci lépe pochopili smysl místního tohoto jména nežli ten, kdo si vymyslel nemotornou pověst o Kánovi. Prostonárodní ten etymologický výklad není o nic lepší nežli výklad jména Litomyšle = Lito mi šle, a jemu podobné“;
- 207: *Tajov* – západně od B. Bystrice; Němcová psala „v Tajové“; *kamenka, auripigmentum* – žlutá arsenová ruda; *Malachov* – jihozápadně

- od B. Bystrice; *stoupa* – zařízení na drcení nebo roztloukání něčeho, podobá se velkému moždíři; *Hronec* – západně od Brezna, před ústím Černého Hronce do Hronu; *Polhora* – téměř východně od Brezna v údolí Rohožné (dnes Pohronská Polhora); *Jasenie* – na jižním svahu Nízkých Tater pod Prašivou, mezi B. Bystricou a Breznem; *Bystrá* – pod Ďumbierem, severozápadně od Brezna; *Moštenica* – na jižním svahu Nízkých Tater, severně od Slov. Ľupče; *Lubietová* – východně od B. Bystrice; *Vajsková* – západně od Brezna, severně od Hronu v údolí potoka Vajskové mezi Lopejem a Dolnou Lehotou; *Poniky* – jihovýchodně od B. Bystrice; Němcová psala Pojník, podle mapy; *tlapky na plech* – placky, kusy železa, z nichž se pak vyváluje plech; *jachtat* – slov., klokotati;
- 208: *Hriňová* – v horách východně od Zvolena; *Sihla* – vysoko v horách Slovenského rudohoří, jižně od Brezna; *až do Turecka* – patrně do jižní části Balkánského poloostrova a do Rumunska, jež ovládali Turci; *zlatoryže* – ryžoviště zlata; *Predajná* – v hronském údolí západně od Brezna; *Bacúch* – vysoko na jižním svahu Nízkých Tater pod vrchem Čertovicou, severovýchodně od Brezna; *Kovlad* – viz stejnojmennou pohádku v Slovenských pohádkách a pověstech II; *stupiště* – místo, kde byly stoupy; *halně* – slov., haldy; *Horní Lehota* – severozápadně od Brezna; v Horné Lehotě pobyla Němcová koncem září a začátkem října 1855 jako host evangel. faráře Sama Chalupky; *Veliký Gápeľ* – vrch v Nízkých Tatrách;
- 209: *naostatek* – nakonec; *se strany Veňocie* – předměstí Brezna se jmenovalo Venecija (Benátky); *Jamešná, Trivody* – na severní straně Poľany, východně od B. Bystrice a Lubietové; *Jelšava* – jihovýchodně od Revúce v muránském údolí; *Špania Dolina* – Panská Dolina, viz dříve; *brochantit* – zásaditý síran mědi, krystalující v zelených krystalech; *erinit* – zásaditý arseničnan mědi; sytě zelený nerost; *euchroit* – fosforečnan mědi, rovněž sytě zelený; stejně jako brochantit a erinit velmi vzácný nerost; *celestin* – bezbarvé nebo namodralé krystaly síranu strontnatého; *aragonit* – krystaly uhličitanu vápenatého; *libetenit* – zásaditý fosforečnan mědi, sytě zelený s nádechem do černa; pojmenován podle naleziště Lubietové, maď. Libetbánya;
- 210: *Tufna* – jeskyně v tufu vápenném neboli travertinu (druh vápence); *v Harmanci* – míněno pohoří severozápadně od B. Bystrice; *hory vulkánické* – sopečného původu; *horár* – slov., hajný, myslivec; *Hiadel* – severovýchodně od B. Bystrice (Němcová psala „za Hiadlou“); *Očová* – v horách východně od Zvolena;
- 211: *Garamség* – dnes Hronsek severně od Zvolena;

- 212: *datělina* – slov., jetel; *salaše pliešovské* – jižně od Zvolena okolo Pliešovců; *máslo z obou Revúc* – patrně Velká a Malá Revúca, dnes Revúca a Revúčka; *Hrochoť* – severovýchodně od Zvolena pod Polanou (Němcová psala Hrochoty, což je maďar. pravopisem napsané Hrochoť); *panství dobronivské* – Dobrá Niva jižně od Zvolena; *Kordíčtí* – obyvatelé horské obce Kordíky severozápadně od B. Bystrice; *Králičtí* – Králiky jsou horská obec západně od B. Bystrice; *Povrazník* – horská obec jižně od Ľubietové;
- 213: *báně* – doły nebo i lomy;
- 214: *žúžol* – slov., uhel; *driek* – slov., trup, tělo; *gombík* – slov., knoflík; *ligotky* – slov., lesklé cetky;
- 215: *ozorný* – slov., mohutný, statný; *Slatina* – dnes Zvolenská Slatina, východně od Zvolena; *Muotová* – dnes východní předměstí Zvolena; *polovní* – lovecká; *polovati* – lovit, honit; *polovačka* – lov, hon;
- 216: *bili se s Turkem pohanem pod Bělehradem* – v této souvislosti myšleny asi slavné boje s Turky z r. 1456 pod Janem Hunyadem, ačkoli je možno myslet i na boje z r. 1688 a 1717;
- 217: *Černý Hronec* – přítok Hronu zleva, vtéká do něho pod Breznem; *Dobroč atd.* – přesný popis skutečnosti; *Balog* – Čierny Balog nebo Čierny Blh; *Velký a Malý Gápel atd.* – vrcholy Nízkých Tater; *Hrádek a Okošená* – viz str. 280 n.;
- 218: *načrie vody* – slov., nabere, načerpá; *Homolka* – hora v Slovenském rudohoří; *Zvolenské Karpaty* – Nízké Tatry; *sousedí s Gemerem při Bacúchu* – se severní částí Gemerské stolice;
- 219: *vynalezení rud* – objev, nález rud; *vynálezce* – nálezce, objevitel; *Kvádové* – západogermánský kmen, který v době Caesarově sídlil severně od Mohanu, těsně před počátkem našeho letopočtu protáhl Moravou a přešel až do severních Uher, na Slovensko; po 5. stol. n. l. o nich přestává historie mluvit; *když Maďaři Uherskou zem opanovali* – r. 892 opanovali Velkou nížinu uherskou, asi r. 906 vyvrátili říši Velkomoravskou a po r. 955 (bitva u Augšpurka) začali upevňovat své panství v Podunají; sv. Štěpán (997—1038) říši sjednotil; *Gejza II.* – (1141—1161) povolal mnoho Němců do země;
- 220: *kontribuce* – poddanská nebo válečná daň; *urbár* – vlastně urbura, daň ze stříbrných (nebo zlatých) dolů; *bukovecké údolí* – údolí potoka Bukovce, vlévajícího se do Hronu zprava – proti Ľubietové; *bocké údolí* – v němž leží Boca, už na severním svahu Nízkých Tater; *král Zikmund* – (1382—1437), syn Karla IV.; *Jan Thurzo* – starosta města Krakova v Polsku, se synem Jiřím si r. 1490 koupil od Jana Korvína, levobočka krále Matyáše Korvína, hutní práva v B. Bystrici;

- bratři Fuggerové* – Ulrich (zemř. 1510), Georg (zemř. 1506) a Jakob II. Bohatý (1459—1525) z měšťanské rodiny v Augsburgu, nejbohatší lidé své doby, bankéři císařů i papežů; právě Jakob II. najal si doly také na Slovensku (a ve Španělsku a v Tyrolích); *Vladislav II.* – Jagellonský (1471—1516), král český a uherský;
- 221: *hore Hronom* – slov., nahoru proti proudu Hronu; *lučatínský most* – v Lučatině, severovýchodně od Slov. Lupče; *Ludvík I.* – zvaný Veliký (1324—1382); *hámrik* – slov., kladívko; *kľufia* – rozštěp nebo spojení dvou dřev; *ding* – viz str. 240; *šichta* – pracovní den, odpracovaný den; *šlog* – mýtina, paseka, rubanisko; *zinkholc* – viz str. 263; *griecpal* – viz str. 242; *Kostiviarska* – vesnice severně od B. Bystrice; *Německá* – severovýchodně od B. Bystrice; ostatní jmenované vesnice jsou na východ odtud; *Kom of, Vetter Veit, kom of!* – něm. nář., pojď nahoru, strýče (bratranče) Veite, pojď nahoru;
- 222: *vojny v předešlých stoletích* – války husitů v 15. stol., války s Turky v 16. stol., třicetiletá válka v 17. stol. a znovu boje s Turky v 2. polovině 17. stol.;
- 223: *výrobek* – zde výtěžek, slov. zárobok; *Závoda* – je patrně Závodia u Čierného Balogu; *Medvedova* – je asi Medvedov tamtéž, neboť Krškova Dolina je právě v onom chumáči osad na Černém Hronci;
- 224: *maďarský spisovateľ Fejér* – György Fejér, maďarský národopisec; *Weh' dem ungrischen Dorfe...* – něm., Běda uherské vesnici, běda německé, kde se Slováci zahrní, neboť ti ostatní národy úplně zaskrtí;
- 225: *zápola* – slov., skalní stěna, zejména převislá, mohutný balvan; *kršiak* (*Falco lagopus*) – slov., káně rousňák; *jazvec* – slov., jezevec; *klát* – slov., poleno; *jedné jsou rástvy* – slov., stejného stáří, růstu, vzrůstu; 120'—150' – stop, t. j. asi 40—50 metrů;
- 226: *sihlina* – slov., jehličina; *hadí mech* – plavuň jedlačka, slov. plavun obyčejná; *ploník* – mech z této čeledi (*Polytrichum*); *mlieče* (*Agaricus lactifluus*) – podle dnešního názvosloví *Lactarius*, ryzec; *Agaricus* je pečárka, ta však nevydává „mléko“; *sivienka* (*Agaricus violascens*) – správně opět *Lactarius violascens*, ryzec fialovějící; *hřib penčurák* (*Boletus esculentus*) – hřib jedlý, *Boletus edulis*; *jelenice* – lošák jelení; *fukavice* – pýchavka; *muchotravka* – muchomůrka;
- 227: *merhovaný* – strakatě pruhovaný;
- 228: *jelša černá* – odb. olše lepkavá; *jelša bílá* – odb. olše šedá, slov. šedivá;
- 229: *břečky, oskoruchy atd.* – viz vysv. k str. 103; *skaliny podhoľní* – ležící pod hoľami, pod holými vrcholy hor; *názvy vrb* – dají se dost těžko

- identifikovat; tak *červenice* a *zlatolýčí* je patrně tentýž druh, totiž vrba purpurová; stejný druh je patrně také *rakyta* a *híva*, t. j. jíva; *košiarka* – slov., je asi vrba košařská, slov. košíkárska; Němcová píše *kosařka*; *drieň* – slov., dřín; *lieskovce* – slov., lískové oříšky;
- 230: *vyškeřené oříšky* – otevřené; *dříšťěl* – odb. dráč; *biriučina* – jméno původu ukrajinského, dnes už na Slovensku nežije; *korošina* – čes. i slov. odb. krušina; *klúčiky* – slov. nář., prvosenky, petrklíče; *krvavník* – odb. orsej jarní, slov. blyskáč jarný; *lataj* – slov. nář., blatouch bahenní; *růžová sitná* – prvosenka nejmenší; *perlokvítek* – konvalinka voňavá; *bibolenka* – sněženka; *kokořík* – je lat. podle dnešního názvosloví *Polygonatum multiflorum*; *peruník* – kosatec německý; *vlčí lýko* – lýkovec jedovatý; *medvědí úško* – kruhatka, slov. odb. kortúza; *kyseláč* – štovík, slov. odb. štav; *dobronika* – melisa lesní; *bezvršec* – rozrazil, lat. *Veronica*; *hydozel* – slov., huseník; *kamenná růže* – rozchodnice; *netřesk* je lat. *Sempervivum*, nikoli *Sedum*; slov. odb. skalnica; *hrmotresk* – slov., netřesk;
- 231: *lupkameň* – podle lat. pojmenování by to byl lomikámen vždyživoucí; *plesnivec* – je lat. *Gnaphalium supinum*, kdežto *Gnaphalium leontopodium* je protěž nízká, slov. odb. pliesnivček nízký; *květ sv. Jana* – kopretina; *biele králiky* – kopretiny, osenní a alpská; *Arnica doronicum* – sloučeny dva rody: *Arnica*, česky prha, a *Doronicum*, česky kamzičník; *kres* – slov. nář., rmen barvířský, slov. odb. rúmen farbiarsky; *harmún* – slov. nář., heřmánek; *turanka* – slov. nář., turan ostrý; *ambružka* – světlík ambrožka, *Euphrasia Rostkoviana*; *dobrá mysl* – dobromysl, slov. pamajorán; *polní polej* – třemdava, slov. odb. tremdava; *ľubovník* – slov. nář., devaterník, slov. odb. devätorník; *perlička* – strdivka nící a strdivka největší; *milota* – milička menší; *rebrinie* – slov. nář., asi kapraď samec; *paprutka* – slov. nář., kapradina hrálovitá, slov. odb. papradina kopijovitá; *trst* – slov., rákos; *riznačka* – slov. nář., srha říznačka, slov. odb. reznačka laločnatá; *pohánka* – pohánka hřebenitá, slov. odb. hrebienka obyčajná; *ostrica* – slov., ostřice; *skřípina* – slov. nář., skřípina, slov. odb. škřipina; (*Luzula*) *spadicea* – bika kaštanová, slov. odb. chlpaňa gaštanová; (*Luzula*) *albida* – bika bělavá; *Juncus trifidus* – sítina trojkланá; *Juncus silvaticus* – sítina ostrokvětá; *Agrostis alpina* – psineček alpský; *Phleum alpinum* – bojínek alpský;
- 232: *Festuca varia* – kostřava peřestá; *močiarna chvojka* – pryšec bahenní, slov. odb. mliečnik močiarny; *zřizoleň* – slov., břectan popínavý; *větvina bílá* – plamének; *burana* – jehlice trnitá; *větrník* – máčka ladní, slov. odb. kotúč polný; *Swertia perennis* – kropenáč vytrvalý;

- 233: *ranostaj* – hranostaj; *macko* – slov. nář., medvěd; *peloval* – uháněl, pelášil;
- 234: *klícky* – zast., klacky; *újest* – slov., návna na velkou zvěř;
- 235: *kuvik* – slov., kulich, sýček; *prepelička* – slov., křepelka; *blisk* – slov., konipásek; *pipiška* – chocholouš; *škorvánok hoľní* – slov. nář., skřivan lesní; *kotvrľka* – linduška lesní; podle latinského a německého pojmenování by to měl být skřivan lesní; *jsou jarabějši* – jsou strakatější, kropenatější; *trskoty* – u nás obecně známy pod jménem cvrčaly (*Turdus iliacus*);
- 236: *velký rybár* – skorec obecný; *malý rybár* – ledňáček; *bočan* – zast. český název čapa černého, středoslov. bocian; *hláč* – vranka; *hruz* – mřínek; *ovsenisky* – mřenky, grundle;
- 237: *had vinný* – který se provinil, který je vinen; *schodí se dovedna* – slov., slézají se; *nadívají kámen* – foukají a stříkají na něj jed; *ze samopaše* – ze svévole, svévolně; *vatráľ* – hůl k rozhrabávání ohně, také ovčácký obušek; *batyk* – slov., kyj, hůl;
- 238: *premávat sa* – slov., chodit sem a tam, s místa na místo; *o Brtomile (Bartoloměji)* – 24. srpna; *sparušiny* – slov., zde smetí; *drevovrty* – slov., červotoči; *vodní štír* (*Salamander*) – podle latinského údaje by to měl být mlok nebo čolek, ale protože název je uveden mezi hmyzem, půjde o spleštuli blátivou (*Nepa cinerea*), které se také říká vodní štír; *vodní chrúst* (*Gyrinus natator*) – vírník (brouk); *hadův sluha* – vážka; *v předešlém čísle* – t. j. časopisu *Živa*;
- 239: *na Čertové svatbě* – Čertovica, hora nad Bacúchem;
- 240: *sáh* – zde krychlový, asi 7 krychlových metrů;
- 241: *plavačka dřeva* – plavení dříví po řece; *do Jura* – do Jiřího, do 24. dubna; *mraznice* – slov., seníky na travnatých stráních, kde se do zimy přechovává seno a ovšem i ovce; *okolo Martina* – 11. listopadu;
- 242: *osobitě* – zvlášť, oddělen od ostatních; *kontumácia* – ochranné opatření proti šíření nakažlivých chorob zvířat, spojené zpravidla s karanténou; *kolčovati něslobodno* – slov., není dovoleno (je zakázáno) dobývat pařezy; *atestát* – písemné potvrzení, ověření, osvědčení, vysvědčení; *zahájené baně* – slov., rubiska, mýtiny, na nichž je zakázáno pást dobytek nebo lovit zvěř; *Viz popis v Mus. číslo 4, ročník 1858* – ve studii B. Němcové Uherské město (Ďarmoty), v tomto svazku str. 135; *jitro* – plošná míra, 1600 čtverečních sáhů, t. j. asi 58 arů; *míra* – totéž co měrice, asi $\frac{3}{4}$ hektolitrů; *cent* – vídeňský, 56 kg; *sypárna, sypáreň* – slov., sýpka;
- 244: *ze Šumiaca* – v údolí Hronu východně od Brezna, pod Kráľovou hoľou; *hockody* – gemer., jen někdy;

- 245: *Maria Stuartka* – skotská královna (1542—1568), známá svou krásou;
- 246: *hlavnica* – slov., polštář pod hlavu;
- 247: *střevíc* – stopa, asi 32 cm; *chodí trochu rozkoleněný* – s koleny poněkud od sebe; *strážit* – býti na stráži, bdít;
- 248: *veličizný* – slov., velikánský; *Kačeničky hory* – nář., Orlické hory, nebo také jen jejich část – Vrchmezi; *ježibabel* – muž ježibaby; *ľadovec* – slov., krupobití;
- 249: *petreňec* – slov., kupka, hromádka, co se unese na zádech; *syfilitické nemoci* – pohlavní; *neunavný lékař, lidumilovný farář* – dr. Gustav Zechenter, lékař v Brezně, vzácný přítel B. Němcové, a Jozef Kúdelka, farář v Čierném Balogu; *dvě kily* – dvě měřice, viz vysv. k str. 242; *velmi skoro zakvítají* – velmi záhy, brzy dospívají (pohlavně); *Slovenské pověsti pana Dobšinského* – Slovenské pověsti, které r. 1858 vydali z materiálu Reuszova Pavel Dobšinský a Augustin Horislav Škultéty;
- 251: *Försterei* – zde revír; *k. k.* – kaiserlich-königlich, t. j. císařskokrálůvský; *od Jakuba do Jakuba* – od 1. května (Jakub mladší) do 25. července (Jakub starší); *od Jakuba do Jana* – od 1. května do 24. června; *slunce sedává* – zapadává; *na mrazy rýznují* – viz str. 260; *biele zore* – slov., ranní červánky;
- 252: *jaknáhle* – jakmile, když, slov. akonáhle; *zanovič, Genista tinctoria* – kručinka barvířská; *zdrav zdravljace, nov novljace* – srb., buď pozdraven, nový měsíci; říkanka založená na zvukové příbuznosti slov novljak = nový měsíc a novac = peníz; *Vuk, Slovník* – Vuk Štefanovič Karadžić (1787—1864), srbský národní buditel, tvůrce spisovné srbštiny, sběratel srbských národních písní a pověstí; uvedené říkadlo je známo jen z Karadžićova Slovníku; *keď moju Marku v úmoru našly* – slov., když mou Marku umírající našly;
- 253: *neďaj sa na zboj, najdeš si tam pomoru* – slov., nedávej se na zbojnickví (nechoď loupit), bude to tvá záhuba; *per excellentiam* – lat., totéž co franc. par excellence, hlavně, především, vůbec; *pranostika* – zde lidová průpovědka týkající se předpovídání počasí;
- 254: *glho* – slov. nář., dlouho; *páry se gúlajú* – slov., koulejí, převaluji; *odmek* – slov. odmäk, obleva, tání, vlhké počasí; *ovce se striasajú* – otrěpávají; *o Jáně na hoľách* – patrně 24. listopadu, ačkoli jsou možná i data 21. nebo 23. října; *okolo Doroty* – 6. února; *na Petra stolování* – 22. února; *na Romana* – 28. února;
- 255: *na Gregora* – na Řehoře, 12. března; *ledylom* – slov. nář., lámání, praskání ledů; *marec* – slov., březen; *do Ducha* – do svatodušních svátků; *drúk* – slov., kus dřeva, špalek; *uhelníček* – druh sýkorek,

- namodrale šedá s černou hlavou a černým krkem; *orešnica, Nusshäher* – sojka ořešník, *Nucifraga caryocatactes*;
- 256: *kýčernanský grúň* – stráň vrchu Kýčerné, viz str. 201;
- 257: *čvo* – slov. nář., co; *čím sme sa vykrútili* – slov., až jsme se dostali; *komora* (*Herzkammer*) – v myslivecké řeči: srdce zvěře; *krú vybryzгла* – slov. nář., krev vystříkla; *cez* – slov., skrz, přes;
- 258: *chima keď* – slov. nář., teprve až; *reku* – slov., říkám, jářku; *hiba* – slov. nář., leda, ledaže;
- 259: *němal stihu* – slov. nář., neměl už čas, nestačil už; *keď stě mu voške treli* – slov. nář., když jste mu stírali vši; *volakedy* – slov., někdy, leda-kdy; *vlasý by vám hore dubkom vstávaly* – slov., vlasy by se vám ježily; *cigániť* – slov., lhát;
- 260: *fundží* – slov., frčí, hučí; *zárobok* – slov., výdělek; *stretnuvší se* – slov., setkavší se, kteří se setkali; *na Krám do pánov* – viz str. 217, do vesnice Krám, kde byla myslivna, proto „k pánům“;
- 261: *zusegr (Aufseher)* – dozorce; *pri frodloch* – totéž co *pri flúdroch*, tedy při žlabech; autorčin výklad je tedy nesprávný; *dovedaj svoje* – slov., požaduj svoje, vymáhej svoje, uplatňuj nárok na svoje; *napokon* – slov., nakonec; *čvo sme sa nakapali cez šitku jaseň* – slov. nář., co jsme se nastrádali po celý podzim; *pri zavlačovaní* – slov., při tahání, stahování; *šitko* – slov. nář., všecko; *čvo to tam tie sparušiny (smeti)* – slov. nář., co jsou tam ty bažiny (místa, která v zimě nezamrzají, protože tam prýští ze země teplá voda); autorčin výklad, že sparušiny jsou smeti, není správný;
- 262: *inšancia* – žádost; *po Ondrejskom jarmoku* – 30. listopadu; *veď sa druhému siata nevrátilo* – slov., vždyť se mu ani setí nevrátilo, nenamlátil ani tolik, co vysel; *dáky turák* – slov., nějaký turák; *Ži potom, bedák, na svetě* – slov., žij potom, chudáku, nešťastníku, na světě;
- 263: *máme dačo vyrúbanuo* – slov. nář., už jsme si něco vydělali (rubáním);
- 267: *Čerchov* – hora na hranicích česko-bavorských, 1039 m vysoká, jihozápadně od Domažlic; *Polhora* – na severním svahu Slovenského rudohoří téměř východně od Brezna, dnes na trati Brezno–Tisovec–Rimavská Sobota; *Hronci* – slovenští dřevaři bydlící v údolí Hronu; *Dolní Lehota* – západně od Brezna; *přítel G. Z.* – dr. Gustav Zechenter, viz vysv. k str. 249; *měli jsme v pohoně* – štváli jsme, stíhali jsme;
- 268: *bystu* – původ slova není jasný, snad vzniklo z bohu istu, t. j. asi při bohu ujišťuji, nebo pod.; výklad Němcové (?) je zvláštní, ojedinělý; *ja som stretou mátohu* – slov. nář., potkal jsem strašidlo;
- 269: *Němcová je „sděluje ze zápisů dr. Gustava Reusza“* – dr. Gustav Reusz

- (1818—1861), slovenský lékař a botanik, bratr Ludovíta Reusza, evangelického faráře ve Velké Revúci, sběratele slovenských pohádek; Němcová se s ním seznámila v Revúci 13. října 1855. G. Reusz jí dal rukopis svého otce Samuela, obsahující „krátký přehled starožitností, co dílem v Gemerské, Boršódské a Zvolenské stolici sebrali“ s některými vlastními poznámkami „k vlastnímu použití“;
- 271: *castrum* – lat., opevněný tábor, hrad; *Dražice* – Němcová píše Drašice; *ratkovský okres* – Ratková, vesnice jižně od Revúce; *mezi Záhoramai* . . . – podle situace jsou to Zacharovce, maď. Zeherje; *chotár* – zde katastr obce;
- 272: *dr. (důstojný pán) Tomášik v Chyžném* – Samo Tomášik (1813—1887), evangel. farář, autor textu písně Hej Slované; Němcová pobyla u něho v Chyžném (jihovýchodně od Revúce) dne 14. a 15. října 1855; *L. Reusz* – viz vysv. k str. 269; *v čas povstání Maďarů* – za maďarské revoluce 1848—1849; *Plešivec* – v údolí řeky Slané, jihozápadně od Rožňavy;
- 273: *celt* – předhistorická bronzová sekyrka; *Drienčany* – Němcová psala Drenčany a Dřenčany, mezi Rimavskou Sobotou a Ratkovou; *potok Blah* – dnes Blh; *otočeny Pápčou a Lukovišti* – Němcová psala Papočemi (podle maď. Papocs) a Lukovištěm; *baradlo* – slov. nář., velký skalní útes; *Valgata* – Němcová psala Velgota, přívrženec J. Jiskry z Brandýsa, velitel drienčanského hradu (zámku), hrdinný a přísný; nakonec se přidal k Oldřichovi Celjskému a zahynul, viz román E. Kubániho, Valgatha; *huňadovské náspy* – patrně z doby bojů Jana Hunyada (1387—1456), maďarského národního hrdiny, proti Janu Jiskrovi z Brandýsa; *rhombičný kámen* – kosočtverečný;
- 274: *Ispánymező* – nářeční tvar maďarský, spisovně Ispánmező (čti išpán-);
- 275: *Felső Pokoragy* – čti felšé pokoraď, t. j. Vyšná Pokoradz, tak zní dnešní její úřední název; Němcová psala Vyšná a Nižní Pokoradza; *Zahorany* – leží mnohem severněji, nablízku leží Zacharovce, maď. Zeherje; jde tu tedy asi o kontaminaci dvou blízkých názvů; *dle slov mého otce* – t. j. otce dr. Gustava Reusze, evangel. faráře Samuela Reusze;
- 276: *8''* – 8 palců, t. j. asi 21 cm; palec je $\frac{1}{12}$ stopy, t. j. asi 2,63 cm; *lot* – 17,5 gramu; *helebarda* – halapartna, kombinace kopí se sekyrkou; *okoš* – z maď., hůl se sekyrkou, valaška; *Tisovec* – Němcová jej poznala přímo, když tu byla 10.—13. října 1855 návštěvou u Juraje Daxnera;
- 277: *kňahňa Manga* – kněžna Manga; *Matěj Šulek* – (1748—1815), evangel. kazatel, naposled v Tisovci, skladatel duchovních písní a vydavatel

- evangel. zpěvníků, autor veršovaných dobových historií; *za příčinou baníctva* – kvůli dolování (rud); *Rimava* – přítok řeky Slaná s pravé strany; *rimare* – lat., v klasické latině *rimari*, rozrývati, rozkopávati a pod.
- 278: *Korabinský* – Jan M. Korabinský (1740–1811), gymn. prof. v Bratislavě, vydal *Atlas regni Hungariae portabilis*, t. j. Přenosný atlas království Uherského, a *Geographisch-historisches Wörterbuch*, viz i str. 299 a vysv. k ní; *Šarišská stolice* – severně od Košic, sousedila se Spišskou; nejznámější města Prešov, Sabinov a Bardejov; *Malohontská stolice* – viz vysv. k str. 90; *otočeny jsou ... Vrbovci* – Němcová psala Vrbíci; *Bartholomeides* – Ladislav Bartholomaeides (1754–1825), slovenský zeměpisec; *rozmrvené střepy* – rozdrčené, roztlučené;
- 279: *Baláže* – dnes Bláže severovýchodně od B. Bystrice; Němcová psala omylem Balážovce; místo tohoto jména je v Berehovské stolici; *Zvoleňská Lupča* – Slovenská Lupča, východně od B. Bystrice;
- 280: *před dvěma lety* – 3. října 1855; *při dílně vzrůstá nová dědina, již pojmenovali dle vrchu Brezová* – Němcová psala Březová, dnes Podbrezová, známá svými železárnami;
- 281: *vlkodlak* – podle lidové víry člověk, který se mohl proměnit ve vlka, po smrti mohl být upírem; *ctihodný pan farář J. Ch. K.* – Jan Chalupka, evangelický farář v Brezně; hostitelem Němcové v Horné Lehotě byl však Samo Chalupka, bratr tohoto Jana Chalupky, jde tu tedy o omyl; viz také vysv. k str. 132;
- 285: *psohlavci* – podle rukopisného slovníčku B. Němcové byl to název, který byl dáván Tatarům; jinak mythologické bytosti s psí hlavou; *když Tataři do země vtrhli* – r. 1241; *pan profesor Zipser v B. Bystřici* – Christian Andreas Zipser, banskobystrický geolog a botanik; jeho dílo *Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuchs von Ungarn* (Pokus o místopisně mineralogickou příručku Uher, 1817) Němcová dobře znala; *Svatovít* – známější jako Svantovít;
- 286: *Príbelce, Priklek* – vesnice jihozápadně od Modrého Kamene a severně od Bal. Ďarmot; *podhoří Buku* – Bükkhegyalja západně od Miškovce; *Stará Huta* – dnes Óhuta v Maďarsku; *Avas* – čti aváš; *Apátfalva* – severně od Jagru; *Jeden drobný peníz měděný* – t. zv. centenionalis z doby Konstantina Velikého (4. stol. n. l.);
- 288: *Romulus a Remus* – podle pověstí zakladatelé města Říma a římského panství v Itálii; *S. N. K. E.* – správně S. M. K. E., t. j. Sacra Moneta (posvátná mince) a K. E. znamenají mincovnu, patrně Kyziko u Dardanel; *V. R. B. S. ROMA* – lat., urbs Roma, t. j. město Řím; *císař Domicián* – vládl v letech 81–96 našeho letopočtu; *IMP. CAES.*

- DOMIT. AVG. GERM. COS. XIII. CEN. P. ER: P. I. – lat., je však třeba opravit nápis na tuto podobu: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. XIII. CENS. PER. P. P., t. j. imperator caesar Domitianus augustus Germanicus, consul XIII., censor perpetuus, pater patriae, česky: Domicián, imperátor caesar augustus (čestné pří-
vlastky znamenající asi vznešený císař), Germanicus (protože dobyl Germanie, t. j. dnešních německých zemí), konsul po čtrnácté, stálý censor, otec vlasti; peníz pochází asi z let 88–89 n. l.; *brakteát* – ve starověku peníz dávaný mrtvým do hrobu nebo používaný za ozdobu, ve středověku běžná mince podoby plíšku i v našich zemích;
- 289: *groš v. č.* – groš vídeňského čísla; *ozrutná ryba* – slov., ohromná, obrovská;
- 291: *Leányvár* – maď., čti leánvár; *Hársasvár* – maď., čti hársašvár, Lipový hrad; *Majorvár* – hrad-dvorec, tedy asi Dvorec ohrazený; *Alsó- a Fel-sőkecskevár* – maď., čti alšo- a felšekečevár, Dolní a Horní Kecsevár, t. j. Kozí hrad; *Somvár* – čti šomvár, Dřínový hrad; *jól* – maď., dobře; *rét* – maď., louka; *vegy* – maď., čti veď, směs, smíšenina, nebo také různý, rozličný; *zkäde* – slov. nář., odkud; *Hes* – maď., čti heš (slovo, jímž se odhání nebo plaší drůbež nebo vůbec ptáci); *Györgyi* – maď., čti ěerdi (význam: Jiřího syn); Němcová psala Ďorďy; *Szívós* – maď., čti sívoš, t. j. Houževnatý; *Török* – maď., Turek; *Tollos* – maď., čti tološ, t. j. Opeřený; *Oros* – maď., čti oroš, ale patrně to má být jméno Orosz, t. j. Rus; *Sáros* – maď., čti šároš, význam: blá-
tivý; *Hársas* – maď., čti hársaš, t. j. porostlý lipami; *Valjagallya*, *Klágagallya* – maď., druhá část názvů — gallya — znamená větev, haluz, význam základů se nedá určit; *Somos* – maď., čti šomoš, t. j. zarostlý dřínem; *Cigányfertő* – maď., čti cigánferté, t. j. cikánská bažina, cikánská tůň; *Remeteölgy* – maď., čti remeteveď, t. j. pou-
stevnické údolí; *Agyagos* – maď., čti ađagoš, t. j. jílovitý; stejný název jako naše Jílové; *Sövénykút* – maď., čti ševěnkút, t. j. studna obrostlá živým plotem;
- 292: *Kömaszatető* – maď., význam asi: vrchol zvaný Kamenný cent; *ohradí* – zast., volná prostora před hradbami;
- 293: *královský fiskus* – státní pokladna; *Teplice* – Tapolca, viz vysv. k str. 27; *Anonymus Belae regis notarius* – lat., doslova Neznámý notář (písař) krále Bely; takto bývá nazýván neznámý spisovatel kroniky zvané *Gesta Hungarorum* (Dějiny Maďarů), v níž se vypravuje o pravlasti Maďarů a jejich stěhování do Uher, o jejich vpádech do okolních zemí atd. Anonymus býval proto pokládán za nejstarší pramen dějin maďarských. Moderní bádání dochází k názoru, že neprávem, protože

- jak se zdá, kronika vznikla teprve za Bely IV. ve 13. století; *Ibi etiam dux Arpad dedit...* – lat., Tam také kníže Arpád dal Bungerovi, otci Borsovu, veliký kus země, od řeky Tapolucca až k řece Sonyou, která se nyní nazývá Miskoucy, a dal mu hrad, který se jmenuje Geuru, a onen hrad syn jeho Borsu se svým hradem, který se jmenuje Bocsod, spojil v jeden komitát;
- 294: *Aranyos* – maď., čti araňoš, jižně od Miškovce nedaleko Harsánye; *Velký Ludvík* – Ludvík I. Veliký (1342—1382); *Ludvík II.* – Jagellonský (1516—1526), zahynul u Moháče; *Zápolský* – Jan Zápolya (1487—1540), po r. 1526 uherský vzdorokrál proti Ferdinandovi Habsburskému (1526—1564); *testamentaliter* – lat., v závěti; *Maximilián* – M. II. (1564—1576);
- 295: *vyvaditi* – zast., soudně získat, získat mocí úřední a pod.; *Malý Tokaj, Sajó-Lada, Görömböly* – místa jihovýchodně od Miškovce; *Dubicsány, Kaza* – čti dubičaň, na řece Sajó (v Maďarsku), asi v polovici vzdálenosti mezi Miškovcem a Rimavskou Sobotou; *Hamry* – Alsóhámor a Felsőhámor (Dolní a Horní Hámor) západně od Diósgyőru (a tím i od Miškovce); *Lator a Močoliaš* – maď., Mocsolyás, viz str. 296; *Vadna* – na řece Sajó mezi Dubicsányem a Kazou;
- 296: *Birákréti* – význam asi rychtářská louka; *Harsány* – význam asi: zvučný, sonorní; *Ranunculus nodiflorus* – lat., pryskyřník stranokvětý; *Aster amellus* – lat., hvězdnice (astra) pahoreční; *Amygdalus nana* – lat., mandloň nízká; *Orobus albus* – lat., hrachor bílý (pannonský); *Remetefolgása* – maď., čti -folgáša, asi zkomolenina z -*forrása*, t. j. poustevníkova studánka; *Hintosmező* – maď., čti hintošmezé, kočárové pole; *Melek* – z maď. meleg, t. j. teplý;
- 297: *od Maďarů Pojd sem přezvaná* – maď. Gyere ide; *Vízfött* – maď., vařený ve vodě;
- 298: *Sály* – čti šáj, Němcová psala Šály, Šalyo; právě tak jako všechny ostatní vesnice na jihovýchodní straně Bükkhegyalje;
- 299: *Kőrös* – maď., čti kéřeš; všechna dále uváděná místa jsou položena podél Tisy s levé její strany; *Geographisch-historisches Wörterbuch* – Zeměpisný a dějepisný slovník; *Bíkešská stolice* – dobový název Békéské stolice s městy Békés a Gyula (čti ěula) a dnes zejména Békéscsaba v jihovýchodních Uhrách na hranicích rumunských; *Szarvas* – čti sarvaš, na řece Kőrös, západně od Békéscsaby; *Topographisch-naturhistorische Beschreibung des Banats* – něm., Místopisný a přírodovědný popis Banátu; *Banát* – kraj mezi Dunajem, dolní Tisou, řekou Maroš a sedmihradskými Karpaty; *Die banatischen Sandhügel* – něm., banátské písečné pahorky; *Valaši* – zde Srbové zabývající se chovem ovcí;

- i pro ně se po několik století užívalo názvu Valaši; *bielo brda* – srb., bílé kopce, bílé pahorky; *Palanka* – na Dunaji východně od Smedereva v Jugoslavii, blízko hranic rumunských; *Karlsdorf* – vesnice východně od Alibunaru; *alibunárská pole* – severovýchodně od Bělehradu v Jugoslavii, kolem města Alibunaru;
- 300: *trupel* – ztrouchnivělý, rozpadávající se kus dřeva; *Arad* – velké město v dnešním západním Rumunsku nedaleko maďarských hranic; *Percsényi Nagy László* – podle našeho pořadí jmen László Nagy Percsényi, t. j. Ladislav Nagy (čti naď, t. j. Velký) z Percsénye; *Tudom. Gyűjt.* – zkratka názvu Tudományos Gyűjtemény (čti tudomáňoš dűjteměň), česky Vědecká sbírka, obrozenský časopis maďarský přibližně stejného rázu a hodnoty jako náš Časopis Českého musea; *Anonymus* – viz vysv. k str. 293; *Arpád* – bájný zakladatel maďarského královského rodu Arpádovců, vůdce Maďarů, který prý je zavedl koncem 9. stol. do Uher; *chotár* – zde hranice; *chotárský* – zde hraniční; *cumuli regii* – lat., královské pahorky; *Stolnobělehradská stolice* – se stoličním městem Stólním Bělehradem, maď. Szekésfehervár, jihozápadně od Budapešti směrem k Blatenskému jezeru; *Gyula* – město na řece Kőrös na rumunských hranicích; *palatinalia iudicia* – lat., palatinské soudy; palatin byl až do r. 1853 v Uhrách zástupcem krále a v této své funkci předsedal nejvyššímu apelačnímu soudu v Uhrách; *Bíróhalom* – Soudní pahorek; *Mohora* – jihovýchodně od Bal. Đarmot, dnes v Maďarsku; *Romhány* – čti romhán, severovýchodně od Vácova, dnes v Maďarsku; *Koza* – Šimon Kéza, maďarský dějepisec 14. stol.; napsal Kroniku Uher, sahající od nejstarších dob do r. 1357, tiskem však byla vydána až r. 1782; *Thurócz* – pravděpodobně Jan Thurócz (nar. 1420), který napsal *Chronicon rerum Hungariae*, sahající až do r. 1464; druhý Thurócz, Ladislav (žil na přechodu 17. a 18. stol.), jesuita, napsal *Hungaria cum suis regibus* (Uhry a jejich králové), Trnava 1729; tak pozdního dějepisce by Reusz necitoval jako pramen; *pagano more* – lat., podle pohanského zvyku; *Bělehradská stolice* – Stoličního Bělehradu; *Batajský chotár* – Bata je na pravém břehu Dunaje severně od Moháče; *Ethel* – v latinských kronikách se vyskytující název hunského krále Attily (zemř. 453); *orodské chlumpy* – u Glogovce východně od Aradu; *chlum dombeđházskeý* – severozápadně od Aradu; *Nyíregyháza* – čti níredháza, město v severovýchodních Uhrách, severně od Debrecína;
- 301: *prof. Srezněvský* – Izmail Ivanovič Srezněvskij (1812—1880), profesor university v Charkově, přední ruský slavista, horlivý sběratel lidových tradic. Na Slovensku byl na jaře a v létě 1842;

- 306: *rieštit* – slov. nár., šplhat na strom; *zadrápky* – záchytky, záseky, na nichž je možno se zachytit;
- 307: *choj* – viz slov. nár., jdi, pojed; *koty* – nár., nohy;
- 308: *koridon* – slov., asi výrostek, hlupák, sprosták a pod.;
- 309: *pardion* – zast., přezdívkou pyšnému, nadutému šlechtici nebo statkáři;
- 310: *vozvysok* – slov., vzhůru, nahore;
- 311: *obesia, obes* – slov., oběsí, oběs; *pověsí, pověs*; *na vez* – slov., na krk;
- 312: *kdě ti kuriatko* – slov., kde máš kuřátko;
- 313: *sviniar* – slov., vlastně pasák svíní; *vtekne húl* – vbodne, vpíchne;
- 314: *kedě sa vyhráme* – slov. nár., jakmile si zahrajem;
- 316: *za málo* – slov., trochu;
- 320: *nězaleží* – slov., nezůstane ležet, nepoleží si;
- 321: *bodilo* – slov., bodalo, píchalo; *pet krstov* – slov., pět křtů;
- 322: *několem rohami* – slov., netrkám (rohy); *blečí* – gemer., bečí;
- 323: *naháňajú sa* – slov., honí se, běhají za sebou; *stajňa* – slov., stáj; *zmestí se* – gemer., umístí se, vejde se; *dobře som nĕpadol od divu* – slov., div že jsem nepadl údivem;
- 324: *sedmorakej krásy* – slov., sedmeré krásy; *domov* – slov., domů; *pníčok* – slov., malý peň, kmen, pník, kmínek;
- 325: *oblok nĕvyborí* – slov., okno nerozbije;
- 327: *trebárs* – slov., třebaže, ačkoli; *bárs* – slov., zde aspoň; *šachorina* – slov., skřípina jezerní, sítina, rákosí;
- 332: *lepšia sa naše paše* – slov. nár., lepší jsou naše pastviny;
- 334: *stúpil mi* – slov., šlápl mi;
- 335: *hodmo, bodmo* – házením, bodáním; *že nĕpuojdě za muž, kreme za sokola* – slov., že se neprovdá než za sokola;
- 336: *mudĕk jej mudká* – hra se slovy: moudivláček (nebo dudek) jí šeptá; *ozíabe mňa* – slov., zábne mne; *ak nĕmátĕ* – slov., jestliže nemáte;
- 337: *nĕbluskni* – neblýskej, nemrkej; *niet ti tu* – slov., nemáš tu; *prasiatko zaklala* – slov., zabila;
- 339: *zarúbaná cesta* – slov., zatarasená, zavřená; *povraz* – slov., provaz; *zjem ta* – slov., sním tě;
- 340: *veje* – slov., věje; *kusá sviňa* – bez ocasu;
- 341: *sedaj slunko* – slov. nár., zapadej; *rovenku si hľadaj* – slov. nár., hledej si sobě rovnou (sobě rovného); *drahší od čistého zlata* – slov., dražší než čisté zlato.